

Zwerven zonder aan te komen

Nieuwe novelle van Fleur Bourgonje



Fleur Bourgonje (foto: Hans van den Bogaard)



Fleur Bourgonje, *De terugkeer*. Novelle. Uitg. Meulenhoff. Prijs: / 15,50.

Fleur Bourgonjes nieuwe novelle *De terugkeer* riep bij mij haar debuut *Spoorloos* meermalen in herinnering. De *Terugkeer* vind ik beter. Het komt dicht bij de kern, maar het vrouwelijk transformatieproces dat erin wordt begonnen lukt niet helemaal. Toch is de novelle zeer de moeite waard.

Ik ga eerst even terug naar de sombere roman *Spoorloos*. Die beschreef het vertrek van de jonge vrouw Hanna uit haar Nederlandse geboortedorp en haar jarenlange verblijf in Zuid-Amerika. Het boek bevatte, bijna op de manier van een raamver telling, een groot aantal vaak treurige levensverhalen van Zuid Amerikaanse vrouwen.

Tijdens Hanna's terugreis naar Nederland loopt het mis: haar oude koffer is zij ergens op het vliegveld kwijtgeraakt. Die koffer is tegelijk de band met het verleden: hij behoorde toe aan Hanna's eigenzinnige grootmoeder Jacoba, een zwerfster als Hanna zelf. Op het laatste moment stapte Hanna niet op het vliegtuig voor de intercontinentale vlucht, maar blijft met haar dochterje ergens op dat vliegveld op de grond zitten. Het boek eindigt op een dood punt. *Spoorloos* slaat dan niet alleen meer op de (kinder)verdwijningen in Zuid-Amerika, maar ook op Hanna zelf. Zij hoort niet meer tot de ene wereld (Zuid-Amerika) en niet meer tot de andere (Nederland). Met het kwijt raken van de koffer (dagboeken, foto's, aantekeningen, adressen en telefoonnummers, een plankje met de naam Jacoba) is zij zichzelf kwijtgeraakt. De reis die Hanna ondernam om zichzelf te vinden eindigt in niemandsland.

In het hele boek was er een suggestie dat de stuurloosheid, het zwerven en het nergens bijhoren van Hanna te maken hebben met haar ijskoude jeugd. In het hartverscheurende hoofdstukje *De deur* wordt zij als vierjarige door haar moeder de deur uitgezet, en dat is maar één van de passages die de kilte van Hanna's verleden beschrijven. Ofschoon *Spoorloos* mooie stukken bevatte vond ik het te fragmentarisch en niet helemaal geloofwaardig. Met name had ik het gevoel dat de beelden van de door oorlog en fascisme ontredder de Zuid Amerikaanse vrouwen een oneigenlijke rol speelden in het verhaal. Die vrouwen waren er niet alleen in *their own right*. Het waren ook beelden van de ontredderding van Hanna zelf. Daarmee werden die verhalen de *omweg* om iets te zeggen over het eigen ongrijpbaar leed. Omdat Hanna er zelf zo slecht aan toe is verliest haar politieke engagement aan echtheid. Wie zich niet engageert met

zichzelf is nauwelijks in een positie om zich te engageren met een ander. Met tegenzin schrijf ik deze interpretatie op, want tegelijk is *Spoorloos* een van de weinige Nederlandse romans waarin iemand zich verbindt met de wereld voorbij Lobieth, het calvinisme, de seksuele bevrijding à la NVSH, de pseudo-sensatie van het geweld, de kleine zieleroerselen. Toch kan ik het niet anders lezen. Hanna verliest zich in de trauma's van anderen omdat ze niet bij haar eigen trauma's kan komen.

Foto's van wereldleed

Er zijn tal van parallellen tussen *Spoorloos* en de nieuwe novelle, *De Terugkeer*. Een vrouw, Lisa, vertrekt nadat zij in haar leven op een dood punt is gekomen. Zij probeert zichzelf ergens anders te hervinden en keert terug naar huis. Zij vertrekt naar een Parijs hotel. Zij engageert zich met zichzelf en komt dan ook veel dichtertot zichzelf dan Hanna. Het thema van stuurloosheid en verlatenheid is opnieuw zeer belangrijk. En ook het wereldleed is aanwezig, maar nu op een geloofwaardiger en - paradoxaal genoeg - indringender manier. Lisa's echtgenoot Herbert is persfotograaf en beelden van oorlog en terreur spoelen binnen in het echtelijk slaapvertrek, die tevens dient als donkere kamer. Door de manier waarop Herbert zijn vak beoefent, begint Lisa pas na jaren huwelijk van hem te vervreemden. Hij voelt niets. Mechanisch en bewust innerlijk afzijdig doet hij zijn werk, zich dekkend met het motto: 'Mijn plaatje opent de ogen van veel argeloze krantelers'. Maar het wereldleed krjgt hier een heel andere betekenis: het wordt nu inderdaad gepresenteerd als metafoor voor Lisa's eigen trauma, of daaraan verwant. Herbert toont zijn foto's: 'En deze, dit kind mist een arm, het lag langs de kant van de weg, kijk die grote ogen, het huilt niet eens, zie je wel?'

De van angst wijd opengesperde ogen staarden mij vanuit de berm aan. Ik had het gevoel dat het overgebleven kinderhandje zich aan mijn naakte schouder vastklampte. (...) Ik probeerde me onder het laken uit te schuiven zonder de orde en de chronologie van de foto's te verstoren. Ik haalde de wasbak. Terwijl het kinderhandje op mijn huid verslapte braakte ik totdat mijn hart tegen de binnenkant van mijn slapen hamerde en mijn handpalmen op de gladde porseleinen rand nad werden van het ijskoude zweet. Ik herinner me dat, toen ik daarna in de spiegel keek, mijn ogen leken op die van het kind waarvan een onmisbaar deel van de ene minuut op de andere en om onbegrijpelijke reden was afgerukt.

Lisa herkent zichzelf in de foto van dat kind. Bij haar is innerlijk iets afgerukt. Ook *De Terugkeer* bevat herinneringen aan een ijskoude jeugd. Zoals Herbert omgaat met de mensen die hij fotografeert, zo gaat hij ook met Lisa om. Hij ergert zich aan alles wat op haar trauma wijst, 'twijfel, slapeloosheid, woordeloos verdriet'.

Herbert is meestal op reis en als hij ook nog voorstelt om 'elkaar vrij te laten' is het huwelijk op sterven na dood. Naarmate Lisa de vervreemding van Herbert sterker beseft wordt zij stuurlozer. Met haar opgroeiende dochter Johanna heeft ze bijna geen contact. Johanna is zelfstandig en gereserveerd. Lisa krijgt onverklaarbare duizelingen en begint te vallen. Als Her-

bert en Johanna haar een keer onder aan de trap vinden, voelt ze niets meer. 'De klanken bereikten mijn oren maar drongen niet door. Ik was hun woorden moe. De tekens boden me geen houvast meer. Mijn leven hing in flarden om me heen.' Zij besluit alleen weg te gaan.

Knap gekomponeerd

De Terugkeer is een heel gekomponeerd geschreven bouwsel van door elkaar gevlochten verhaal-lagen. Al die lagen worden gepresenteerd als flash-backs. Gedurende de paar uren dat Lisa terugreist van haar Parijs hotel naar Nederland herinnert zij zich de diverse episoden uit haar leven. Een belangrijke laag van het verhaal is die van Lisa's jeugd. Haar vader kwam gebroken terug uit Buchenwald, toen niemand hem meer verwachtte, 'een strop, een dief, de duivel verkleed als bedelaar'. Hij verstoort de orde.

Lisa is het prototype van het narcistisch bezette kind in de zin waarin de Zwitserse psychiater Alice Miller dat bedoelt: een kind dat zich altijd onecht en onzeker blijft voelen, verpleet als het is onder de behoeften van de ouders. Het is nooit onvoorwaardelijk geaccepteerd. Lisa blijft zoeken naar wat zij nooit heeft gehad: de veilige symbiose. Aanvankelijk lijkt het huwelijk die symbiose te bieden en daarna beleeft zij haar zwangerschap als de paradijselijke toestand van ongescheiden zijn.

De geboorte van Johanna is een panische schok. Hoewel de bevalling gemakkelijk verloopt voelt Lisa zich door dat kleine kindje 'uiteengereten, ze had mij met geweld opgedeeld in twee'. Zelf nooit bemoeierd, kan Lisa ook geen moeder zijn. Machteloos moet zij toezien hoe Johanna zich voor haar onzekere moeder afsluit. Alleen als het kind slaapt durft Lisa het heimelijk te gaan wiegen. De relatie tussen deze moeder en dochter is heel aangrijpend beschreven. Ook vind ik zeer fraai hoe Fleur Bourgonje tussen al die verhaal-lagen verbanden suggereert, zonder die al te expliciet te maken.

Dat blijft spannend tot Lisa's verblijf in Parijs. Dan begint zich geleidelijk enige teleurstelling van mij meester te maken. Lisa wil in Parijs tot zichzelf komen, maar dat lukt slechts ten dele. Zij zwerft, zij accepteert het verlies van Herbert, zij schrijft, zij heeft een verhouding, maar haar gevoelsleven ondergaat geen diepe verandering. Lisa rouwt niet. Zij lapt zichzelf op. Er is een onmisbaar deel van Lisa afgerukt, maar daar komt zij niet aan toe. De stukken van de puzzel worden klaargelegd, maar niet in een zinvol verband geplaatst. Niet alleen slaagt Lisa er niet in om verder te komen, ook de verteller schijnt niet meer te kunnen doen dan de stukken van de puzzel aandragen.

De ommekeer die de novelle suggereert blijft uit, of blijft beperkt tot de verovering van de vrouwelijke sociale onafhankelijkheid. Dat is mooi, maar niet genoeg. Lisa's ziel blijft in duisternis gevangen. De ondertoon blijft er een van uitzichtloosheid: parallel tussen de terugkeer van de vader die niet kon verwerken wat hij heeft meegemaakt, en de terugkeer van Lisa is onheilspellend. Desalniettemin is Fleur Bourgonje hier verder dan in *Spoorloos*. Deze novelle is knap gekomponeerd en bevat zeer intrigerende stukken.

MAAIKE MEIJER

(Ingezonden mededeling)

Bijzondere (uit)verkoop!!!

Boekhandel Van Gennep verkoopt 7 dagen lang een interessante voorraad antiquarische en tweedehands boeken tegen billijke prijzen op het adres Nes 128 in Amsterdam.

Onderwerpen: kunst, literatuur, geschiedenis, filosofie, marxisme en tijdschriften op vele gebieden.

Aanvang zaterdag 19 april om 10.00 uur.